

A humán studiumok gépesítése nemcsak a mechanikus segéd munkák elvégzése alól menti föl a kutatót. A gépi földolgozás méreteinél fogva hatással lehet az elméleti kutatások némely aspektusára is. Lehetnek például olyan problémák az általános nyelvészethen vagy az irodalomelméletben, amelyeket a könnyen felhalmozható és áttekinthető óriási mennyiségű új adat statisztikai vagy kombinatorikus vizsgálata új megvilágításba helyezhet; vagy pedig a már meglevő „merész” állítások helyessége-tévessége volna ellenőrizhető új módon.

Szépe György

ZILAHY KÁROLY: VÁLOGATOTT MŰVEI

Szépirodalmi Kiadó, Bp. 1961. 472 l.

Ez a könyv dokumentumkötet. Zilagy Károlynak 5—6 jobb versén, néhány sikerültebb írói portrérajzán, egy-két novelláján vagy inkább csak novella-részletén kívül nincs oly műve, melynek kiadást indokló önértéke volna. Pár íven könnyeden elfér valamennyi.

Mint e félévtized szellemi életének jellemző adalékai annál fontosabbak munkái, kísérletei. Fontosak, mert magának e félévtizednek jelentősége is rendkívüli. Nem csupán előhang, előjáték ez a kiegyezéses korhoz. Vegykönyhája a 67-es időszak első évtizedeinek; most párlódnak ki azok a kártékony esszenciák, amelyek meggátolják majd a kiegyezésben rejlő lehetőségek valóra válását. Ekkor nő fel a magyar történelem egyik legsivárabb, legsemmitérőbb nemzedéke, a Hübele Balázsoké, a Szij Mukiké, a „magyar glóbusé”. Ekkor „készül föl” Tisza Kálmán és Eötvös Károly parlagi dzsentri-hada a hatalom több évtizedes birtoklására és haszonélvezésére. Most sterilizálják azokat a magvakat és csírákat, amelyekből egy városi, egy polgári, művelt és iparosodott Magyarország reményei fakadoztak még ez időben. Ezek az írások azonban nemcsak e magvak és csírák meglétét mutatják föl, hanem azt is, mily csökkent életerejük voltak azok már eleve s mily kevés kellett megfojtásukra.

Vargha Kálmán, a kötet összeállítója, fölismerte Zilagy írásaiban ezt a bizonyító, ezt az adalék-, ezt a dokumentum-lehetőséget és jelleget. S fölismerte a dokumentálás hasznosságát és szükségét is. Mert e fontos félévtizedet nemcsak a történelemben járatos művelt olvasó ismeri kevésbé, hanem maga a szaktudomány is. A forrásanyag hozzá többnyire oly hírlapokban rejtőzik, amelyek már csupán néhány nagy könyvtárban lelhetők föl, s ott sem mindig hiánytalanul. Ezért helyesen járt el, mikor a szorosabban vett irodalmiak és a vitathatatlan értékűek mellé az irodalom határán járó műfajúakat (riport, tudósítás, útirajz), s kevésbé sikerülteket is fölvevett.

S e szükség fölismerése vezette Varghát nagy terjedelmű, majd száz lapos bevezetőjének megírásában is. Nemcsak a kortörténet sokrétű, alapos rajzában mutatkozik meg ez, hanem sokkal inkább tanulmánya módszerében. Nem egy esszé-gondolat fonalára fűzi mondanivalóját, nem is életrajzot ad, hanem Zilagy műveit leltározza és boncolja oly részletesen és behatóan, hogy végigolvasva dolgozatát, Zilagy munkássága egész terjedelmében s minden elemében előttünk áll. Szolid, szép, megbízható munka.

S ítéleteiben is az. Zilagy munkásságát azok, akik a két háború között újra fölfedezték, többnyire messze jelentősége s értéke fölé emelték. Talán,

mert nem ismerték a kort s az ő polgárias törekvéseit, melyek pedig évjáraitában s az idősebb kortársaknál, sőt ellenfeleinél is bőven föllelhetők, csupán az övéinek tekintették. Mások viszont, megint csak a kor ismeretének hiányában, túlságosan is kevésre becsülték, mert nem vették észre, hogy valóban egy polgárias, városias mozgolódás türelmetlen megtestesítője. Csakhogy nem esztétikai tételeiben, ítéleteiben nyilatkozik e polgárias jellege, hanem általános tartásában, főképp pedig életérzésében. Azok, akik elveiben, esztétikájában keresték újságát, szükségszerűen félreismerték szerepét és jelentőségét. Vargha nem csatlakozik sem a túlértékelőkhöz, sem a lebecsülőkhöz. Ismerteti részletesen mindkét felfogás lényegét, de nem vitázik sokat egyik féllel sem; az anyag teljes s a kor alapos ismeretére támaszkodva, józan középútat talál s szerencsésen jelöli meg azt a pontot, amelyen át Zilahy kérdése helyesen ragadható meg. Előbb igen szemléletesen bemutatja, mennyire rokonok, azonosak elvei, esztétikai nézetei Gyulaiéval, a kor nemzeti klasszicista esztétikájával. Majd pedig világosan leszögezi azt, újdonsága mindenekelőtt e tartásban s ez életérzésben van.

Sajnáljuk azonban, hogy e kettős fölismerés második felét nem dolgozta ki oly alaposan, mint az elsőt, jóllehet kétségtelenül ez a fontosabb az irodalomtörténet számára.

Egyáltalán, úgy tűnik nekünk, jobb lett volna az egész bevezetést ellenkező sorrenddel építeni fel, más arányokkal és más hangsúlyokkal: Zilahy általános életmagatartásának, életérzésének kérdését venni fel kiindulópontul és középpontul is. Akkor még világosabb lett volna, hogy miért harcol Gyulai elveivel oly indulatosan, oly személyes hévvel Gyulai ellen. Zilahyval, a kritikussal nem sok igazán új kezdődik; Zilahyval, a költővel azonban már valóban egy új, Gyulaiétól élesen eltérő életérzés, életmagatartás kereste megnyilatkozását, a maga védelmét és jogait. S alighanem az is még világosabb lett volna így, mi fűzi oly eltéphetetlenül és mindvégig Vajdához; sőt tán Kemény iránti rokonszenvei is bővebb magyarázatot nyerhettek volna. Túl fiatalon halt meg; elveket, magatartásának, életérzésének megfelelő elveket, esztétikát nem alakíthatott még ki; életérzése azonban tudatosult benne annyira, vagy ha nem: volt oly erős ösztönű és intenzitású az, hogy megszabja rokonszenvei, indulatai és szövetkezései irányát, elhelyezkedését az irodalmi életben. Ezért ez, s nem elvei a fontosabbak.

Jótékonyan befolyásolhatta volna továbbá az ily szempontú fölépítés magát a válogatást is. Az olvasó kissé elijed, kissé belefárad az alapjában érdektelen kritikai tanulmányokba, írói portrékba, mire a valóban érdekes, magatartását, egyéniségét is sokkal hitelesebben megnyilvánító versekhez, elbeszélésekhez elérkezik. S aztán meg talán sok is ezekből a portrékból. Inkább talán útirajzaiból kellett volna még többet felvenni. Ezek sokkal frissebbek; versei mellett ezek mondanak róla legtöbbet. Mert nem annyira a félnemesi kollégiumok erdélyi diákjának szemével tájékozódik ő, mint a bevezető véli; csupán, az öntudatos értelmiségi kispolgárra jellemző dolgot néz meg és dicsér, a városok civilizációját, közbiztonságát és tisztaságát, a polgárok önértetét, vallási türelmét, közömbösségét és kezdemenyező kedvét, a kirakatokat, az olvasótermeket, az ápolt irodalmi emlékeket. A műveltségére, irodalmár voltára büszke kispolgár, városi ember, intellektuel szemével lát és figyel. Ennek a rétegnek, — amely a most felkészülő dzsentrí uralmától sterilizálva a következő évtizedekben csak Ágai Adolf, Komócsy József, Prém József-féléket tudott adni, s a Péterfy-féléket magányba, halálba hagyta hullani — öntudatos meg-

szólaltatójaként indult, s tán e réteg ébresztője, védelmezője lehetett volna, ha el nem ragadja idő előtt a halál.

Vargha Kálmán azonban alighanem szándékosan tartózkodott az oly módszerektől, melyek rendszerint a „mi lett volna belőle”-féle kérdésbe torkolltak. Joggal; a Zilahy helyét, szerepét, rangját illető tévedések ugyanis majd mindig azáltal jöttek létre, hogy az értekezők a „mi volt” helyett a „mi lett volna”-t állították figyelmük, elméjük középpontjába. Egyfajta rokonszenves, nemes, programszerű tárgyyszerűség, tárgyhoz kötöttség jellemzi Vargha dolgozatát. Néha azonban mintha gátolná is ez a szigorú tárgyához való ragaszkodás. Szerettük volna például néhány vonással jellemezve látni ez évszázatok egy-két fontosabb figuráját, mondjuk, a kitűnő Reviczky Szévért, e csoport „Csengeryjét”, vagy Balogh Zoltánt, a másik szervezkedőt, hogy a különbségek háttéréből annál élesebben lépjen elénk Zilahy. Annál könnyebben megtehetette volna ezt a tanulmány, mert szerzőjét a könyvhöz csatolt alapos és bőséges jegyzetek nemcsak a kor általános eseményei, hanem egyes szereplői ismerőjének is mutatják. De még inkább szerettük volna az Arany lapjaiban — amelyeknek Zilahy Gyulaival való küszködése, gyűlölködése dacára is végig munkatársa maradt, — megnyilvánuló igen pregnáns polgárosító szándéknak és légkörnek s a Zilahy környezetében tapasztalhatónak összevetését. Ebből sok érdekes következtetés adódhatnék, pl. az, hogy Arany és Vajda törekvései, szándékai, minden személyes ellentét ellenére, nem is estek oly nagyon távol egymástól, mint manapság sokan vélik.

Igaz, mindezek már oly óhajok, amelyek talán túlságosan is megbontották volna a tanulmánynak azt a szép egyneműségét, a szerző tárgyyszerű magatartásának azt a megnyugtató következetességét, amely stílusában, előadásmódorában is rokonszenvesen érvényesül. Szolid, jól áttekinthető, egyenletes előadás, módorosság nélküli, tiszta, a szépprózával nem kacérkodó, jól csiszolt értekező stílus ez. Az jellemzi, hogy néhány bennefelejtett botlása (főképp néhány anakronizmus és kellemetlen divatszó, pl. *szinopszis*, *igényes*, *meqlátás* stb.) erősen kirí belőle. Hiányzik a tanulmány módorából, előadásából az újrafelfedezők többnyire ellenszenves láza, pátosza, de hiányzik a csak penzumként végzett munka fárasztó szárazsága is. Érdekelte a kor s érdekelte a kérdés: ezért adhatott oly tárgyyszerű, dokumentumértékű tanulmányt s válogatást, mely az olvasónak és kutatónak egyaránt valódi nyereség.

N. G. B.

QUINTUS HORATIUS FLACCUS ÖSSZES VERSEI

Szerkesztette és a fordításokat ellenőrizte Borzsák István és Devecseri Gábor.
A latin szöveg gondozása és a bevezető Borzsák István munkája. Az utószót Devecseri Gábor írta. Bp. 1961. Corvina K. 785 l.

Nem volt az utóbbi években egyetlen olyan klasszikus, akinek magyar nyelvű kiadását ne követték volna harcos-polemikus írások. De talán a Corvina Kiadó tavaly megjelent két nyelvű Horatius-kötete lesz az eddigi legkeményebb csatározások elindítója.

A fordítónak egyszerre igen hálás és háládatlan feladattal kell megküzdenie. Háládatlannal, mert sokak által lekicsinyelt, lenézett szerepre vállalkozik. A műfordító ugyanis nem egy ember tudatában ma is azonos az